

Małgorzata Zielenkiewicz

Uniwersytet Gdański
Wydział Ekonomiczny
Katedra Mikroekonomii
m.zielenkiewicz@ug.edu.pl

WPLYW ZMIAN INSTYTUCJONALNYCH NA WZROST GOSPODARCZY W KRAJACH TRANSFORMACJI I ROZWIJAJĄCYCH SIĘ

Streszczenie: W badaniach nad determinantami rozwoju społeczno-gospodarczego coraz częściej podkreśla się rolę instytucji. Szczególnego znaczenia aspekt ten nabiera w odniesieniu do krajów rozwijających się oraz tych, które przeszły bądź znajdują się w transformacji systemowej, ponieważ w krajach tych środowisko instytucjonalne zmienia się bardzo dynamicznie, nie zawsze w sposób uporządkowany i konsekwentny. W pracy wykorzystano Indeks Transformacji niemieckiej fundacji Bertelsmann Stiftung, oceniający jakość demokracji, gospodarki rynkowej oraz publicznego zarządzania w krajach transformacji i rozwijających się. Celem artykułu jest zbadanie związku pomiędzy zmianami instytucjonalnymi mierzonymi indeksem BTI a wzrostem gospodarczym. W badaniu wykorzystano analizę danych panelowych z użyciem modeli regresji z efektem zmiennym. Badanie przeprowadzono dla 100 krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej, Ameryki Łacińskiej, Afryki, Azji i Oceanii dla okresu 2003-2014.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, zmiany instytucjonalne, proces doganiania, transformacja.

Wprowadzenie

W badaniach nad determinantami sukcesu ekonomicznego gospodarek coraz częściej podkreśla się rolę instytucji. Szczególnego znaczenia aspekt ten nabiera w odniesieniu do krajów znajdujących się w tzw. procesie doganiania. Kraje te często adaptują rozwiązania instytucjonalne stosowane przez kraje wysokorozwinięte, chociaż odmienne uwarunkowania występujące w krajach „doganiających” sprawiają, że rozwiązania te nie zawsze przynoszą oczekiwane

efekty. Rodzi to potrzebę badania tego, które zmiany instytucjonalne są uniwersalne z punktu widzenia tworzenia warunków sprzyjających wzrostowi gospodarczemu, a które sprawdzają się jedynie w krajach rozwiniętych.

W pracy wykorzystano Indeks Transformacji niemieckiej fundacji Bertelsmann Stiftung (BTI), oceniający jakość demokracji, gospodarki rynkowej oraz publicznego zarządzania w krajach niebędących członkiem OECD przed 1989 r. Celem artykułu jest zbadanie związku pomiędzy zmianami instytucjonalnymi mierzonymi indeksem BTI a wzrostem gospodarczym. Hipoteza zakłada, że istnieją konkretne, statystycznie istotne czynniki instytucjonalne powiązane ze wzrostem gospodarczym niezależnie od poziomu rozwoju krajów. Aby je wyselekcjonować, w badaniu wykorzystano analizę danych panelowych (modele regresji z efektem zmiennym) dla okresu 2003-2014. Badaniem objęto 100 krajów o różnym poziomie rozwoju.

1. Wpływ instytucji na wzrost gospodarczy – przegląd badań

Instytucje społeczne to formalne i nieformalne zasady regulujące sposób zachowania jednostek w społeczeństwie¹, wśród których wyróżnia się instytucje ekonomiczne, polityczne oraz ideologiczne². Tworzą one pewne ramy, w których dokonują się wszelkie decyzje i transakcje w gospodarce, dlatego wielu ekonomistów podkreśla ich warunkujący wpływ na możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego krajów³.

W badaniach nad wpływem otoczenia instytucjonalnego na wzrost gospodarczy wiele miejsca poświęca się analizie znaczenia wolności gospodarczej i politycznej, gwarancji praw własności, demokracji i jakości rządów. Dopóki w badaniach brane są pod uwagę kraje zaawansowane w rozwoju społeczno-gospodarczym, wyniki na ogół wskazują na pozytywny i często przyczynowy wpływ powyższych czynników na wzrost gospodarczy⁴. W przypadku włączenia

¹ J. Groenewegen, A. Spithoven, A. van den Berg: *Institutional economics. An introduction*. Palgrave Macmillan, New York 2012, s. 24.

² S.G. Kirdina: *Institutional matrices and institutional changes*. In: *Economic transformation and evolutionary theory of J. Schumpeter*. The 5th International Symposium on Evolutionary Economics, Pushchino, Moscow 2003, s. 182-195.

³ Por. np. D. Rodrik, A. Subramanian, F. Trebbi: *Institutions rule: the primacy of institutions over geography and integration in economic development*. „Journal of Economic Growth” 2004, Vol. 9 (2), s. 131-165.

⁴ Por. np. J. de Haan, J.E. Sturm: *On the relationship between economic freedom and economic growth*. „European Journal of Political Economy” 2000, Vol. 16 (2), s. 215-241; J.W. Dawson: *Causality in the freedom – growth relationship*. „European Journal of Political Economy” 2003, Vol. 19 (3), s. 479-495; J.C. Hall, R.A. Lawson: *Economic freedom of the world: an accounting of the literature*. „Contemporary Economic Policy” 2014, Vol. 32 (1), s. 1-19.

do analiz krajów mniej rozwiniętych wyniki nie są już tak jednoznaczne. Przykładem może być próba adaptacji zasad konsensusu waszyngtońskiego w krajach łacynoamerykańskich, której skutki ocenia się negatywnie⁵ lub badania wykazujące ujemne powiązanie z gwarancją praw własności w krajach Europy Środkowej i Wschodniej⁶, co można tłumaczyć problemami w ponownym zdefiniowaniu praw własności po okresie nacjonalizacji, nie zawsze udanymi prywatyzacjami oraz pewnymi korzyściami, które kraje bardziej nastawione na naśladownictwo niż innowacyjność czerpią z omijania ochrony własności intelektualnej. Ten ostatni czynnik ma również znaczenie w gospodarkach tzw. azjatyckich tygrysów.

Ekonomiści podnoszą także kwestię warunków wyjściowych. B. Heybey i P. Murrell⁷ udowadniają, że w pierwszych latach transformacji warunki wstępne są ważniejsze od zmian systemowych. D. Piątek i A. Kukułka⁸, podsumowując badania nad krajami transformującymi się, wskazują na rolę stabilizacji makroekonomicznej, reform rynkowych, zmian instytucjonalnych i również warunków początkowych, jednak zwracają także uwagę, że reformy przynoszą szybki pozytywny efekt tylko w nielicznych przypadkach ze względu na efekt dezorganizacji.

Powyższe obserwacje ekonomistów mogą nasuwać pytanie, na ile wypracowane przez najbardziej rozwinięte kraje rozwiązania systemowe są uniwersalne oraz czy istnieją takie elementy zmian instytucjonalnych, które sprawdzają się niezależnie od położenia geograficznego czy fazy rozwoju, w której aktualnie znajduje się dany kraj. W dalszej części artykułu przedstawiono analizę krajów znajdujących się na odmiennych etapach rozwoju i stosujących różne rozwiązania systemowe.

2. Konstrukcja Indeksu Transformacji Bertelsmann Stiftung

Wśród miar instytucji⁹ można znaleźć takie, które odnoszą się do stopnia wolności gospodarczej, jakości instytucji publicznych, swobód obywatelskich czy dojrzałości demokracji. Niemiecka fundacja Bertelsmann Stiftung (BS)

⁵ R. Piasecki: *Ekonomia rozwoju*. PWE, Warszawa 2011, s. 22-28.

⁶ M. Brycz: *Model zależności pomiędzy strukturą sfery realnej*. W: *Uwarunkowania dobrobytu w sferze realnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013, s. 211-232.

⁷ B. Heybey, P. Murrell: *The relationship between economic growth and the speed of liberalization during transition*. „The Journal of Policy Reform” 1999, Vol. 3(2), s. 121-137.

⁸ D. Piątek, A. Kukułka: *Transformacja a wzrost gospodarczy – konkluzje*. W: *Liberalne przesłanki polskiej transformacji gospodarczej*. Red. W. Jarmołowicz, K. Szarzec. PWE, Warszawa 2011, s. 249-255.

⁹ Szerzej na temat pomiaru instytucji w: M. Zielenkiewicz: *Institutional environment in the context of development of sustainable society in the European Union countries*. „Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy” 2014, Vol. 9, Iss. 1, s. 21-37.

opracowała indeks mierzący stopień zaawansowania demokracji, oparcia gospodarki na zasadach rynkowych oraz jakości rządów, nazwany Indeks Transformacji (*The Bertelsmann Stiftung's Transformation Index – BTI*). Indeks uwzględnia 52 kryteria pogrupowane w 17 kategorii, które następnie są agregowane w dwa podstawowe wskaźniki – Indeks Statusu (*Status Index*) oraz Indeks Rządów (*Management Index*). Pełen wykaz komponentów indeksu przedstawia tab. 1. W każdej kategorii kraj jest oceniany w skali od 0 do 10.

Tabela 1. Składowe Indeksu Transformacji BTI

S-Indeks Statusu	SI-Status Demokracji	Q1. Państwowość	Q1.1. Monopol na użycie siły Q1.2. Tożsamość państwa Q1.3. Oddzielność od religii Q1.4. Podstawowa administracja
		Q2. Polityczne uczestnictwo	Q2.1. Wolne i uczciwe wybory Q2.2. Efektywna siła rządzenia Q2.3. Prawo do zrzeczeń Q2.4. Wolność słowa
		Q3. Praworządność	Q3.1. Rozłączność wymiarów władzy Q3.2. Niezależne sądownictwo Q3.3. Ściganie nadużyć urzędowych Q3.4. Prawa obywatelskie
		Q4. Stabilność instytucji demokracji	Q4.1. Wydajność instytucji demokratycznych Q4.2. Uznawanie instytucji demokratycznych
		Q5. Integracja polityczna i społeczna	Q5.1. System partyjny Q5.2. Grupy interesu Q5.3. Społeczna akceptacja zasad demokracji Q5.4. Kapitał społeczny
	SII-Status Gospodarki Rynkowej	Q6. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego	Q6.1. Bariery społeczno-ekonomiczne
		Q7. Organizacja rynku i konkurencji	Q7.1. Konkurencja wolnorynkowa Q7.2. Polityka antymonopolowa Q7.3. Liberalizacja handlu zagranicznego Q7.4. System bankowy
		Q8. Stabilność walut i cen	Q8.1. Polityka przeciwdziałania inflacji Q8.2. Polityka stabilizacji makroekonomicznej
		Q9. Własność prywatna	Q9.1. Prawa własności Q9.2. Prywatne przedsiębiorstwa
		Q10. Opiekuńczość	Q10.1. Bezpieczeństwo socjalne Q10.2. Równość szans
		Q11. Wyniki ekonomiczne	Q11.1. Wyniki ekonomiczne
		Q12. Zrównoważenie rozwoju	Q12.1. Polityka proekologiczna Q12.2. Wspieranie edukacji i B+R

cd. tabeli 1

M-Indeks rządów		Q13. Poziom trudności	Q13.1. Ograniczenia strukturalne Q13.2. Tradycje społeczeństwa obywatelskiego Q13.3. Nasilenie konfliktów Q13.4. Reskalowane PNB pc PPP Q13.5. Reskalowany indeks edukacji NZ Q13.6. Reskalowane BTI Q1 i Q3
	MII-Skuteczność Rządów	Q14. Możliwości sprawowania rządów	Q14.1. Priorytetyzacja Q14.2. Implementacja Q14.3. Polityczne uczenie się
		Q15. Efektywność wykorzystywania zasobów	Q15.1. Efektywne wykorzystanie środków Q15.2. Koordynacja polityki Q15.3. Polityka zwalczania korupcji
		Q16. Budowanie porozumień	Q16.1. Konsensus w sprawie celów Q16.2. Przeciwnicy demokracji Q16.3. Zarządzanie konfliktami Q16.4. Uczestnictwo obywateli Q16.5. Pojednanie
		Q17. Współpraca międzynarodowa	Q17.1. Efektywne wykorzystanie pomocy Q17.2. Wiarygodność Q17.3. Współpraca regionalna

Źródło: Bertelsmann Stiftung, <http://www.bti-project.org> (dostęp: maj 2014).

Indeks pierwszy raz opublikowano w 2003 r., a od 2006 r. jest podawany co dwa lata. BS obejmuje pomiarem kraje, które przed 1989 r. nie należały do OECD, zatem jest zorientowany na kraje rozwijające się, w tym te, które przeszły lub przechodzą transformację¹⁰. W pomiarze nie uwzględniono bardzo małych krajów oraz tych, dla których dane były niemożliwe do uzyskania. W 2003 r. pomiaru dokonano dla 116 krajów. Obecnie ranking obejmuje 129 krajów, które BS przypisuje do jednej z siedmiu grup przedstawionych w tab. 2.

BTI został wybrany do badania ze względu na nawiązanie (poprzez dobór składowych) do systemów krajów wysokorozwiniętych¹¹ przy jednoczesnym objęciu pomiarem krajów „doganiających”. Jeżeli rozwiązania instytucjonalne przyjęte w krajach wysokorozwiniętych są uniwersalne, należałoby oczekiwać, że znajdzie to odzwierciedlenie w wynikach ekonomicznych krajów słabiej rozwiniętych, które te rozwiązania zaadaptowały.

¹⁰ S. Donner, H. Hartmann, R. Schwarz: *Transformation Index BTI 2014*. Bertelsmann Stiftung, Gütersloh 2014.

¹¹ Uzasadnienie takiego podejścia zostało szerzej wyjaśnione w: S. Donner, H. Hartmann, R. Schwarz: Op. cit., s. 120-134.

3. Charakterystyka badanych krajów pod względem stopnia transformacji i poziomu PKB *per capita*

W badaniu uwzględniono 100 krajów (tab. 2), dla których były dostępne zarówno dane dotyczące poziomu PKB *per capita*, jak i indeks BTI. Z badania wykluczono te kraje, które w badanym okresie (2003-2014) były objęte wieloletnimi lub krótszymi, ale częstymi konfliktami zbrojnymi dotyczącymi większości terytorium państwa (np. Afganistan, Pakistan, Sudan, Czad, Irak), a także dotknięte poważnymi kataklizmami (np. trzęsienie ziemi na Haiti). Z badania nie wykluczono krajów, w których konflikty wystąpiły, jednak nie miały charakteru permanentnego lub konflikty zbrojne dotyczyły relatywnie niewielkiego obszaru kraju oraz krajów znajdujących się w stanie wojny, która nie toczyła się bezpośrednio na terenie kraju¹².

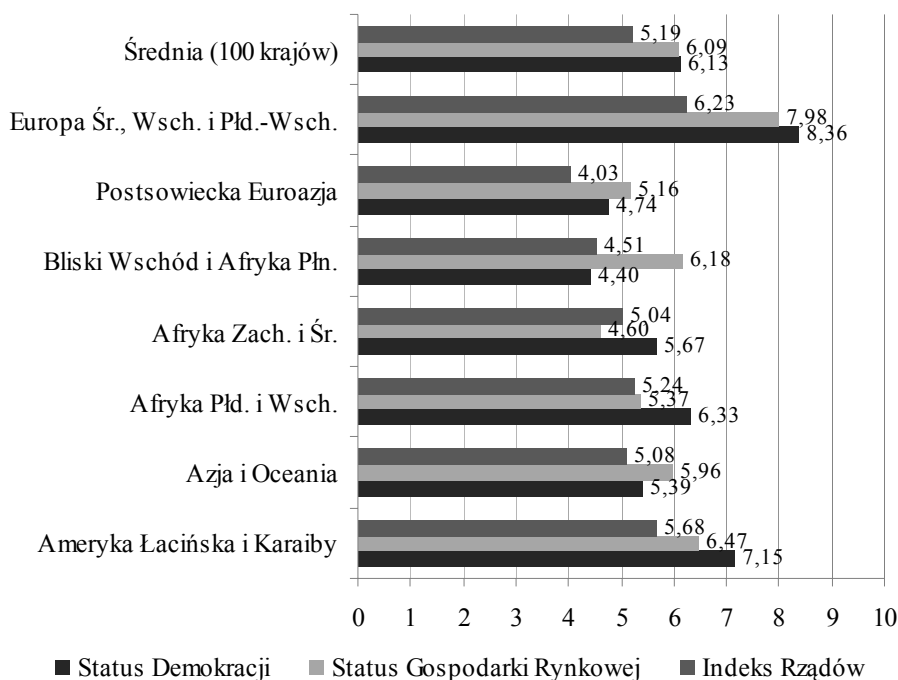
Tabela 2. Kraje objęte badaniem

Grupa według klasyfikacji BS	Kraje objęte badaniem
Europa Środkowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia	Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Węgry, Łotwa, Litwa, Macedonia, Czarnogóra, Polska, Rumunia, Serbia, Słowacja, Słowenia
Ameryka Łacińska i Karaiby	Argentyna, Boliwia, Brazylia, Chile, Kolumbia, Kostaryka, Dominikana, Ekwador, El Salvador, Gwatemala, Honduras, Jamajka, Meksyk, Nikaragua, Panama, Paragwaj, Peru, Urugwaj, Wenezuela
Afryka Zachodnia i Środkowa	Benin, Burkina Faso, Kamerun, Republika Konga, Ghana, Gwinea, Mauretania, Niger, Nigeria, Sierra Leone, Togo
Bliski Wschód i Afryka Północna	Algieria, Bahrajn, Egipt, Iran, Jordan, Kuwejt, Maroko, Oman, Katar, Arabia Saudyjska, Tunezja, Turcja, Zjednoczone Emiraty Arabskie
Afryka Południowa i Wschodnia	Angola, Botswana, Burundi, Madagaskar, Malawi, Mauritius, Mozambik, Namibia, Afryka Północna, Tanzania, Zambia, Zimbabwe
Postsowiecka Euroazja	Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Mongolia, Rosja, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan
Azja i Oceania	Bangladesz, Bhutan, Kambodża, Chiny, Indie, Indonezja, Laos, Malezja, Myanmar, Nepal, Papua Nowa Gwinea, Filipiny, Singapur, Sri Lanka, Tajwan, Wietnam

Źródło: Ibid.

¹² W przypadku wątpliwości (np. Nigeria, Indie, Algieria, Egipt) kraj był wyłączany, a następnie włączany z powrotem do analizy i jeżeli jego uwzględnienie nie zmieniało wyników, pozostawał w panelu.

Średni poziom Indeksu Rządów, Statusu Gospodarki Rynkowej oraz Statusu Demokracji w 2014 r. w grupach krajów przedstawia rys. 1. Średni poziom PKB *per capita* zaprezentowano na rys. 2, natomiast rys. 3 pokazuje dynamikę głównych składowych BTI (oś po lewej stronie) oraz PKB *per capita* (oś po prawej stronie) w latach 2003-2014. Dane dotyczące PKB pochodzą z Międzynarodowego Funduszu Walutowego i są podane w USD, według parytetu siły nabywczej (PPP).

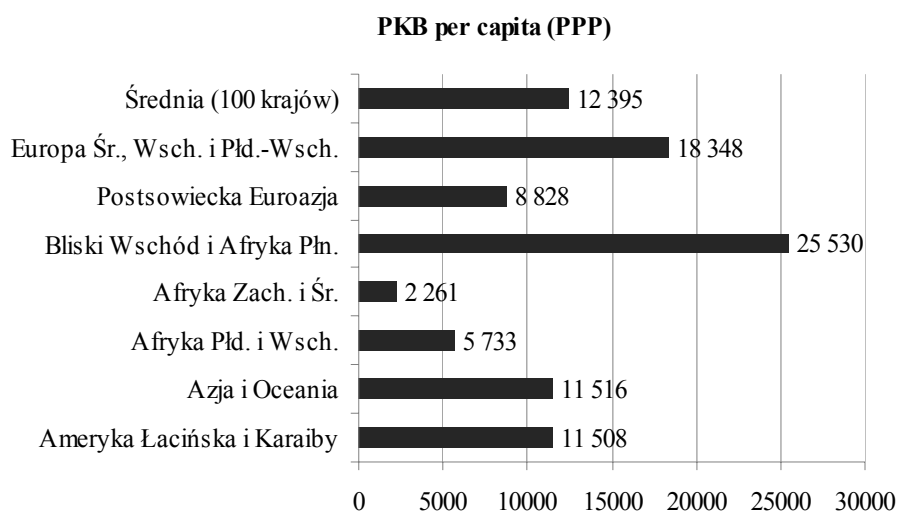
Rys. 1. Średni poziom podstawowych składowych Indeksu Transformacji w grupach krajów w 2014 r.

Źródło: Bertelsmann Stiftung, <http://www.bti-project.org> (dostęp: maj 2014).

Najbardziej zaawansowaną pod względem wartości BTI (rys. 1) grupą krajów są kraje europejskie, w drugiej kolejności Ameryka Łacińska i Karaiby. Średnia dynamika dla wszystkich krajów (rys. 3) wykazywała rosnący do 2008 r. poziom Statusu Gospodarki Rynkowej oraz rosnący do 2010 r. poziom Indeksu Rządów. Przeciętny Status Demokracji najwyższy poziom osiągnął w 2006 r. W 2014 r. najwyższe i najniższe wyniki kształtowały się następująco:

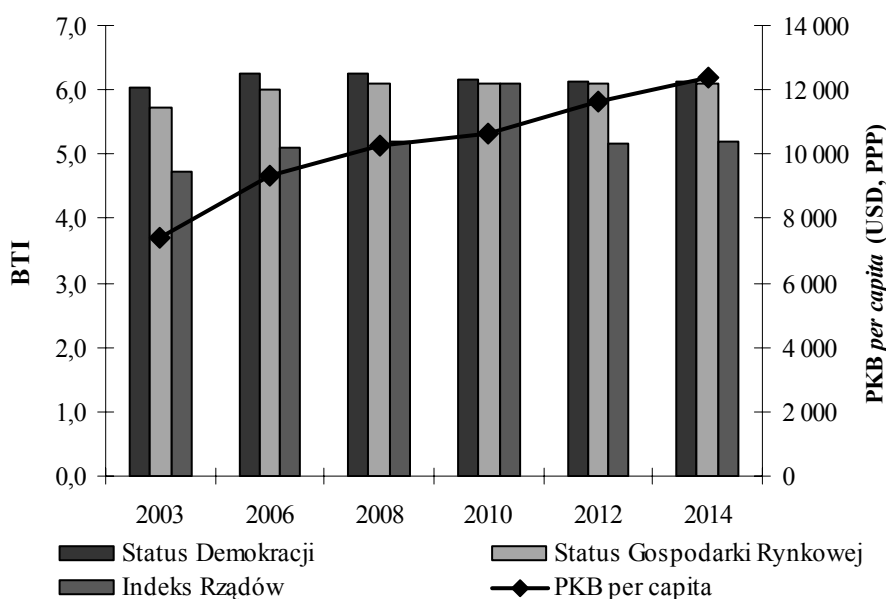
- dla Statusu Demokracji: 9-10 pkt. uzyskały Czechy, Estonia, Litwa, Polska, Słowacja, Słowenia, Chile, Kostaryka, Tajwan, Urugwaj; wyniki poniżej 3 pkt. należały do Turkmenistanu, Uzbekistanu, Laosu i Arabii Saudyjskiej;

- dla Statusu Gospodarki Rynkowej: wyniki powyżej 9 pkt. uzyskał tylko Tajwan, Czechy i Estonia; z przedziału 8-9 pkt.: Chile, Kostaryka, Węgry, Łotwa, Litwa, Polska, Katar, Singapur, Słowacja, Słowenia, Urugwaj, poniżej 3 pkt. był wyłącznie Myanmar, poniżej 4 pkt. dodatkowo: Republika Konga, Iran, Tadżykistan, Uzbekistan, Zimbabwe;
- dla Indeksu Rządów: żadnego kraju nie oceniono powyżej 8 pkt.; w przedziale 7-8 pkt. znalazły się: Brazylia, Chile, Estonia, Litwa, Polska, Słowacja, Tajwan, Urugwaj; wynik poniżej 3 pkt. uzyskały: Uzbekistan, Iran, Turkmenistan, Białoruś, Wenezuela.

Rys. 2. Średni poziom PKB *per capita* (PPP, USD) w grupach krajów w 2014 r.

Źródło: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, <http://www.imf.org> (dostęp: maj 2014).

Rys. 3. Dynamika głównych składowych Indeksu Transformacji BTI i PKB *per capita* w krajach objętych badaniem w latach 2003-2014

Źródło: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, <http://www.imf.org> oraz Bertelsmann Stiftung, <http://www.bti-project.org> (dostęp: maj 2014).

Najwyższe PKB *per capita* (rys. 2) wykazuje grupa krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Kraje europejskie są na drugim miejscu. Najniższy poziom PKB *per capita* występuje w Afryce Zachodniej i Środkowej. W 2014 r. najniższy wynik odnotowało w Burundi (666 USD), najwyższy natomiast należał do Kataru (96 993 USD). PKB *per capita* łącznie w badanym okresie wzrosło o prawie 70%. Rozkład przyrostów był jednak bardzo zróżnicowany. Najbardziej spektakularny, bo ponad trzykrotny, wzrost PKB *per capita* można było obserwować w przypadku Azerbejdżanu (zwiększenie o 270% w ciągu 11 lat), Turkmenistanu (wzrost o 234%) oraz Chin (wzrost o 232%). W 2014 r. PKB *per capita* było niższe w porównaniu do 2003 r. tylko w przypadku dwóch krajów: Zjednoczonych Emiratów Arabskich (spadek o 25%) oraz Zimbabwe (spadek o 16%).

4. Indeks Transformacji a wzrost gospodarczy – analiza danych panelowych

W badaniu zależności pomiędzy składowymi BTI a wzrostem gospodarczym wykorzystano analizę danych panelowych z użyciem modeli regresji. Na podstawie testu Hausmana wybrano modele z efektem zmiennym:

$$Y_{it} = \beta X_{it} + \alpha + uit + \varepsilon_{it},$$

gdzie:

$i = 1, \dots, n$,

n – liczba krajów,

t – okres,

Y_{it} – stopa wzrostu PKB *per capita* dla kraju i , w t okresie,

β i α – wektory parametrów funkcji,

X_{it} – macierz zmiennych objaśniających (stóp wzrostu składowych BTI),

$uit + \varepsilon_{it}$ – błąd losowy.

Analizę danych panelowych przeprowadzono dla danych ze 100 krajów z okresu 2003-2014. Celem analizy było zbadanie zależności pomiędzy stopą wzrostu gospodarczego (dane z MFW) a stopami wzrostu składowych BTI.

Tabela 3 przedstawia wyniki estymacji (współczynniki, błędy standardowe oraz statystyczną istotność) dla modeli z uwzględnieniem 17 składowych BTI (Q1-Q17). Podindeksy Q11 i Q13 zawierają w sobie bądź produkt krajowy, bądź narodowy, stąd w modelach 2 i 3 zostały pominięte.

Tabela 3. Wyniki estymacji parametrów w modelach regresji dla składowych BTI i wzrostu gospodarczego w latach 2003-2014

Zmienne objaśniające	Współczynnik (błąd standardowy)		
	Model 1	Model 2	Model 3
1	2	3	4
Q1. Państwowość	-0,0613091 (0,0392073)	0,0049992 (0,0401597)	bd.
Q2. Polityczne uczestnictwo	0,0164509 (0,0287714)	-0,0208494 (0,0298523)	bd.
Q3. Praworządność	0,0564356* (0,0326454)	0,0996773*** (0,0337328)	0,0921236*** (0,031385)
Q4. Stabilność instytucji demokracji	0,070307*** (0,0159012)	0,0750423*** (0,0167526)	0,0729754*** (0,0149116)
Q5. Integracja polityczna i społeczna	-0,2246782*** (0,0390703)	-0,2647596*** (0,0408939)	-0,272328*** (0,0376053)

cd. tabeli 3

1	2	3	4
Q6. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego	0,0340066* (0,0198938)	0,021737 (0,0208849)	bd.
Q7. Organizacja rynku i konkurencji	-0,0430134 (0,045816)	-0,0325474 (0,048353)	bd.
Q8. Stabilność walut i cen	0,1013272*** (0,0237619)	0,1308605*** (0,0244551)	0,1283948*** (0,0235691)
Q9. Własność prywatna	-0,0730296* (0,0420522)	-0,0655912 (0,0442598)	bd.
Q10. Opiekuńczość	0,032266 (0,0345693)	0,0495924 (0,0364653)	bd.
Q11. Wyniki ekonomiczne	0,1124572*** (0,0188946)	bd.	bd.
Q12. Zrównoważenie rozwoju	-0,0558629* (0,0317937)	-0,0548998 (0,0336787)	-0,0533169* (0,0314694)
Q13. Poziom trudności	-0,166383*** (0,0439844)	bd.	bd.
Q14. Możliwości sprawowania rządów	0,0228417 (0,028745)	0,0445634 (0,0302773)	bd.
Q15. Efektywność wykorzystywania zasobów	-0,0615023** (0,0249321)	-0,0645121** (0,0261534)	-0,0549186** (0,0213984)
Q16. Budowanie porozumień	-0,0487026 (0,0333881)	-0,0344431 (0,0351531)	bd.
Q17. Współpraca międzynarodowa	-0,0101592 (0,0298872)	-0,0016998 (0,0314134)	bd.
Cons.	0,1139553*** (0,0059358)	0,1209714*** (0,0059162)	0,1222609*** (0,0058577)
Liczba obserwacji (N)	481	481	481
Wartości min. / max. / śr.	2 / 5 / 4,8	2 / 5 / 4,8	2 / 5 / 4,8
Efekt	zmienny	zmienny	zmienny
R ²	27,47%	20,07%	18,70%
Statystyka Wald chi ²	195,89***	127,83***	120,53***

* p < 0,1,

** p < 0,05,

*** p < 0,01.

Przedstawione modele, choć wykazują statystyczną istotność niektórych składowych BTI, nie wyjaśniają zmienności wzrostu gospodarczego w wysokim stopniu (R² w ostatnim modelu wynosi niecałe 20%), co sugeruje znaczenie innych czynników nieujętych w BTI.

Spośród czynników statystycznie istotnych dodatnio są powiązane:

- Q3: w BTI Praworządność jest rozumiana jako istnienie podziału władzy (badana jest tu rozłączność sprawowanych funkcji oraz możliwość wzajemnej kontroli i równoważenia się różnych wymiarów władzy, czyli stopień podporządkowania władzy państwowej prawu), niezawisłość sądów, ściganie nadużyć urzędniczych oraz gwarancja praw obywatelskich;

-
- Q4: w przypadku Stabilności demokratycznych instytucji ocenie podlega to, czy istnieją i na ile są w stanie skutecznie wykonywać swoje funkcje parlament, rząd, władze regionalne i lokalne, sądy, administracja publiczna oraz w jakim stopniu instytucje demokratyczne są respektowane przez osoby lub organizacje skupiające władzę polityczną (obejmuje to także przedstawiciele rządu, partie polityczne, wojsko, grupy interesu);
 - Q8: we wskaźniku Stabilności cen i walut brane jest pod uwagę, czy są podejmowane instytucjonalne środki ostrożności w celu zwalczania inflacji w sposób zrównoważony, wraz z właściwą polityką pieniężną i fiskalną; w przedstawionych modelach ten komponent ma współczynnik najwyższy spośród powiązanych dodatnio ze wzrostem gospodarczym; uzupełniająca analiza uszczegółowionych indeksów wykazała, że większą statystyczną istotność ma element Q8.2 (Polityka stabilizacji makroekonomicznej), obejmujący saldo obrotów bieżących, dług publiczny, zadłużenie zagraniczne, konsumpcję publiczną, nadwyżkę lub deficyt budżetowy oraz łączne rezerwy. Ujemną zależność i statystyczną istotność wykazują:
 - Q5: Polityczna i społeczna integracja obejmuje system partyjny (najwięcej punktów osiągały kraje, w których system partyjny jest stabilny i społecznie zakorzeniony, a poziom polaryzacji i zmienności wyborców niski), reprezentację grup interesu w systemie politycznym, społeczną akceptację demokratycznych procedur (w tym uznawanie demokracji za najlepszy system, zaufanie do demokratycznie wybranych reprezentantów), skłonność do stowarzyszania się i samopomocy obywatelskiej; spośród czynników ujemnie powiązanych ze wzrostem gospodarczym ta zmienna ma najwyższy współczynnik;
 - Q12: Zrównoważenie rozwoju obejmuje politykę proekologiczną, system edukacyjny oraz politykę wspierania sektora B+R; należy jednak zaznaczyć, że analiza uszczegółowionych składowych wykazała dodatnią i statystycznie istotną zależność komponentu Q12.2, związanego z nakładami na B+R oraz powszechnym dostępem do edukacji;
 - Q15: Efektywność wykorzystywania zasobów w BTI uwzględnia w jakim stopniu rząd efektywnie korzysta z dostępnych zasobów ludzkich, finansowych i organizacyjnych, sposób koordynowania sprzecznych celów i zapewniania spójnej polityki oraz czy stosowana jest polityka antykorupcyjna. Z badania 52 podindeksów wynika, że na wynik ten wpłynął komponent dotyczący polityki antykorupcyjnej, który jednak w BTI sprowadza się do sprawdzenia, czy istnieje audyt wydatków państwa i regulacje dotyczące finansowania partii, oświadczeń majątkowych oraz zamówień publicznych.

Podsumowanie

Przeprowadzona w artykule analiza wykazała pozytywne powiązanie ze wzrostem gospodarczym praworządności, stabilności instytucji demokratycznych, stabilizacyjnej polityki budżetowej i kontroli inflacji, a także nakładów na edukację oraz wspierania sektora B+R. Należy jednak zauważyć, że wartość współczynnika determinacji wskazuje na znaczenie czynników nieujętych w modelu lub zróżnicowanie znaczenia poszczególnych czynników w grupach krajów. Badania będą kontynuowane w kierunku sprawdzenia zależności znaczenia czynników instytucjonalnych od poziomu dochodu oraz uwarunkowań geopolitycznych.

Literatura

- Bertelsmann Stiftung: <http://www.bti-project.org>.
- Brycz M.: *Model zależności pomiędzy strukturą sfery realnej*. W: *Uwarunkowania dobrobytu w sferze realnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013.
- Dawson J.W.: *Causality in the freedom – growth relationship*. „European Journal of Political Economy” 2003, Vol. 19 (3).
- Dinner S., Hartmann H., Schwarz R.: *Transformation Index BTI 2014*. Bertelsmann Stiftung, Gütersloh 2014.
- Groenewegen J., Spithoven A., van den Berg A.: *Institutional economics. An introduction*. Palgrave Macmillan, New York 2012.
- de Haan J., Sturm J.E.: *On the relationship between economic freedom and economic growth*. „European Journal of Political Economy” 2000, Vol. 16 (2).
- Hall J.C., Lawson R.A.: *Economic freedom of the world: an accounting of the literature*. „Contemporary Economic Policy” 2014, Vol. 32 (1).
- Heybey B., Murrell P.: *The relationship between economic growth and the speed of liberalization during transition*. „The Journal of Policy Reform” 1999, Vol. 3(2).
- Kirdina S.G.: *Institutional matrices and institutional changes*. In: *Economic transformation and evolutionary theory of J. Schumpeter*. The 5th International Symposium on Evolutionary Economics, Pushchino, Moscow 2003.
- Piasecki R.: *Ekonomia rozwoju*. PWE, Warszawa 2011.
- Piątek D., Kukułka A.: *Transformacja a wzrost gospodarczy – konkluzje*. W: *Liberalne przesłanki polskiej transformacji gospodarczej*. Red. W. Jarmołowicz, K. Szarzec. PWE, Warszawa 2011.
- Rodrik D., Subramanian A., Trebbi F.: *Institutions rule: the primacy of institutions over geography and integration in economic development*. „Journal of Economic Growth” 2004, Vol. 9 (2).
- Zielenkiewicz M.: *Institutional environment in the context of development of sustainable society in the European Union countries*. „Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy” 2014, Vol. 9, Iss. 1.

**THE IMPACT OF INSTITUTIONAL CHANGES ON ECONOMIC GROWTH
IN DEVELOPING AND TRANSITION COUNTRIES**

Summary: In the research on the determinants of socio-economic development increasing importance is given to institutions. The role of institutional aspects become especially important in the case of “catching-up” countries, where institutional environment changes very fast, not always in an orderly and consistent manner. The study presented in the paper is based on Bertelsmann Stiftung’s Transformation Index (BTI), that assesses the quality of democracy, market economy and public governance in developing and transition countries. The aim of the research is to investigate the relationship between institutional changes (measured with BTI) and economic growth. The method used is panel data analysis (regression models with random effect). The study was conducted for 100 countries of Central-Eastern and South-Eastern Europe, Latin America, Africa, Asia and Oceania, for the period 2003-2014.

Keywords: economic growth, institutional changes, catching-up process, transformation, transition.